

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

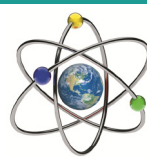
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 178 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
<i>Mamatova Xilola Muxiddinovna</i>	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
<i>Zamira Nishanova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
<i>Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi</i>	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
<i>Oybek Davlatov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
<i>Bekmuhamedova Muhliisa Abdusattarovna</i>	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
<i>Qodirova Madina Odiljon qizi</i>	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
<i>Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi</i>	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
<i>Hurshida Murzoyeva</i>	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
<i>Jabborova Sevara Asroqul qizi</i>	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
<i>Kuranboyeva Ozoda Xakimovna</i>	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
<i>Mexriniso Nosirova</i>	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
<i>Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi</i>	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
<i>Tairova Ruzakhon Umidbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
<i>Tursunbayeva Yulduz</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
<i>Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li</i>	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
<i>Miskinova Sabina Ziyadxon qizi</i>	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текstopорождении студентов-филологов: методический аспект	85
<i>Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи</i>	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
<i>Шокаримова Камола Абдуллаевна</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari....	98
<i>Yakubjonov Xasan Qahramonovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	103
<i>Umarov Xusniddin Egamboyevich</i>	
Sport maktabi o'quvchilarida yengil atletika intervalli mashg'ulotlari yordamida chidamlilikni oshirish	107
<i>Shuxrat Xudoyberdiyev Mamayusupovich, Abduqahhorov Nuriddin Xabibulloyevich</i>	
O'zbek va jahon adabiyoti matnlarini qiyosiy tahlil qilishda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasining o'rni	112
<i>Sodikova Makhliyo</i>	
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan harbiy tarbiya metodlari	117
<i>A'zamov Inom Salimjonovich</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilar bilan ishlashda STEAM yondashuvidan foydalanish metodikasini takomillashtirish	121
<i>Abidjanova Vasila To'likinovna</i>	
Kommunikativ topshiriqlar asosida ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	129
<i>Prenova Gulsara Barlikbayevna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	134
<i>Meyliqulova Manzura Abdullayevna</i>	
Kasbiy ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	138
<i>Ne'matova Zarina Furqat qizi</i>	
Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlarini aksiomatik asosda talqin qilishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	141
<i>Kamolova Nargiza Ibragimovna</i>	
Моделирование процесса формирования патриотизма у курсантов на основе культурного наследия казахской и узбекской интеллигенции	147
<i>Малдыбаев Куандик Бекбауович</i>	
Bo'lajak tarjimonlarda mumtoz asarlardagi leksik-frazeologik birliklarni tarjima qilish kompetensiyasini shakllantirish ("Firdavs ul-iqbol" asari misolida)	152
<i>Borasulova Dilnoza Dilmurodjon qizi</i>	
WHY I+1 is Not the ZPD: Reassessing Input-Based and Sociocultural Accounts of EFL Development	155
<i>Sattarova Zulxumor Nodirbek kizi</i>	
Лингвометодическая компетенция учителя русского языка: генезис понятия и структура в современной педагогической науке	159
<i>Икрамова Мунира Маруфжановна</i>	
Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rni va vazifalari	163
<i>Kazakov Shavkat Norqobilovich</i>	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutq faoliyatida ijtimoiy muhitning psixologik roli	168
<i>Shadiyev Feruz Djaxonovich</i>	
Intellektida nuqsoni bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini boyitishda o'yin texnologiyasidan foydalanish	173
<i>Xolmuxamedova Zilola Azimovna</i>	

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK NUTQIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Meyliqulova Manzura Abdullayevna

PhD, Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari tahlil etilgan. Unda kompetensiya, kompetentlik, nutqiy kompetensiya va pedagogik nutqiy kompetentlik tushunchalarining mazmuni hamda o'zaro aloqadorligi yoritilgan. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqining ta'limiy, tarbiyaviy, kommunikativ va rivojlantiruvchi imkoniyatlari ochib berilgan. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi faoliyatida og'zaki nutqning o'ziga xos xususiyatlari, pedagogik muloqot jarayonida til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy xorijiy tadqiqotlarda qo'llanilayotgan "Pedagogical Language Knowledge" konsepsiyasi va uning bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan. Maqolada pedagogik nutqiy kompetentlikni rivojlantirishning ayrim pedagogik shartlari va samarali usullari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, bo'lajak o'qituvchi, pedagogik nutq, og'zaki nutqiy kompetensiya, nutqiy kompetentlik, pedagogik nutqiy kompetentlik, kommunikativ kompetensiya, pedagogik muloqot.

Abstract: The article examines the theoretical foundations of developing pedagogical speech competence among future primary school teachers. The concepts of competence, competency, speech competence and pedagogical speech competence are analyzed, with particular attention to their interrelationship. The educational, communicative, developmental and pedagogical functions of teacher speech are discussed. The article focuses on the specific characteristics of pedagogical speech in primary education and the purposeful use of language in teacher-student communication. The international concept of "Pedagogical Language Knowledge" is also considered in relation to the professional preparation of future teachers.

Key words: primary education, future teacher, pedagogical speech, speech competence, speech competency, pedagogical speech competence, communicative competence, pedagogical communication.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические основы развития педагогической речевой компетентности будущих учителей начальных классов. Раскрывается содержание понятий "компетенция", "компетентность", "речевая компетенция" и "педагогическая речевая компетентность", а также их взаимосвязь. Анализируются образовательные, воспитательные, коммуникативные и развивающие функции речи учителя. Особое внимание уделяется специфике педагогической речи будущего учителя начальных классов и использованию языковых средств в соответствии с целями педагогического общения. Рассматривается зарубежная концепция "Pedagogical Language Knowledge" и её значение в профессиональной подготовке будущих учителей.

Ключевые слова: начальное образование, будущий учитель, педагогическая речь, речевая компетенция, речевая компетентность, педагогическая речевая компетентность, коммуникативная компетентность, педагогическое общение.

KIRISH

Hozirgi zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalasi bugungi kunda ta'lim sifatini ta'minlashning muhim shartlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. O'qituvchi faoliyati faqat muayyan fan bo'yicha bilimlarni egallash va ularni o'quvchilarga yetkazish bilan chegaralanmaydi. U o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishi, murakkab tushunchalarni soddaga va tushunarli shaklda izohlashi, savol-javob jarayonini tashkil etishi, o'quvchini fikrlashga undashi hamda o'z nutqini pedagogik vaziyatga moslashtira olishi zarur.

Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qituvchi nutqining ahamiyati yanada ortadi. Chunki boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun o'qituvchi nafaqat bilim manbai, balki nutqiy namuna hamdir. O'qituvchining so'z tanlashi, gap tuzishi, og'zaki talaffuzi, ohangi, savol berish usuli va o'quvchining javobiga munosabati ta'lim jarayonining samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirish masalasi nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya, pedagogik muloqot va o'qituvchining kasbiy til bilimlari bilan bog'liq holda tadqiq etilgan. N. Mahmudov nutq madaniyatining asosiy mezonlari sifatida adabiy til me'yorlariga rioya qilish, nutqning to'g'riligi, aniqligi, mantiqiyliigi va ta'sirchanligini alohida ta'kidlaydi. Mazkur yondashuv bo'lajak o'qituvchilarning nutqiy tayyorgarligini shakllantirish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xorijiy tadqiqotlarda esa o'qituvchining tilga oid kasbiy bilimlarini tavsiflashda Pedagogical Language Knowledge konsepsiyasiga alohida e'tibor qaratiladi.

G. C. Bunch pedagogik til bilimini ta'lim jarayonida til va savodxonlik imkoniyatlarini anglash hamda ulardan pedagogik maqsadlarda foydalanish bilan bog'laydi.

S. Ollerhead bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda o'quvchilarning turli til ehtiyojlarini hisobga olish va pedagogik faoliyatni til nuqtayi nazaridan tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi.

E. Aalto va M. Tarnanen esa pedagogik til bilimlarini rivojlantirishda baholash faoliyatining ahamiyatini yoritganlar.

Mazkur tadqiqotlar pedagogik nutqiy kompetentlikni faqat to'g'ri va ravon gapirish bilan cheklamasdan, uni pedagogik maqsadga mos nutqiy vositalarni tanlash, o'quvchi bilan samarali muloqot o'rnatish, ta'lim jarayonini nutq orqali boshqarish va o'z nutqini refleksiv tahlil qilish qobiliyatlari bilan bog'liq holda o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirish masalasi kasbiy tayyorgarlikning muhim ilmiy-metodik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolaning maqsadi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslarini aniqlash va uning mazmunini yoritishdan iborat.

Tadqiqotda pedagogik, psixologik va lingvodidaktik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, mahalliy va xorijiy ilmiy tadqiqotlarda nutqiy kompetensiya, pedagogik muloqot hamda o'qituvchining tilga oid kasbiy bilimlari bilan bog'liq qarashlar o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kompetensiya va nutqiy kompetentlik tushunchalarining mazmuni

Pedagogik tadqiqotlarda "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalari muhim metodologik kategoriyalar sifatida qo'llanadi. Kompetensiya shaxsning muayyan faoliyatni amalga oshirishi uchun zarur bo'lgan BKM, ya'ni bilim, ko'nikma, malakalar majmuini anglatadi. Kompetentlik esa ushbu imkoniyatlarning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishini ifodalaydi.

Nutqiy kompetensiya ham shaxsning til vositalaridan kommunikativ vaziyatga muvofiq foydalanish imkoniyatlarini qamrab oladi. Bunda til me'yorlarini bilish bilan bir qatorda, fikrni aniq, mantiqiy va maqsadga muvofiq ifodalash, suhbatdoshning fikrini tinglash va unga munosib javob qaytarish kabi ko'nikmalar ham muhim hisoblanadi.

N. Mahmudov nutq madaniyati masalasini yoritishda adabiy til, nutq me'yorlariga amal qilish, nutqning to'g'riligi, aniqligi, mantiqiyliigi va ta'sirchanligiga alohida e'tibor qaratadi^[1]. Mazkur qarashlar bo'lajak o'qituvchining nutqiy tayyorgarligini shakllantirish uchun muhim nazariy asos bo'la oladi. Biroq o'qituvchi nutqiga qo'yiladigan talablar umumiy nutq madaniyati talablaridan kengroqdir. Chunki o'qituvchi nutqi muayyan pedagogik maqsadni amalga oshiradi.

Shu jihatdan pedagogik nutqiy kompetentlikni o'qituvchining adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda nutqiy vositalarni pedagogik maqsad, kommunikativ vaziyat va o'quvchining yosh xususiyatlariga muvofiq tanlash hamda qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilish mumkin.

Pedagogik nutqiy kompetentlikning o'ziga xos xususiyatlari

Pedagogik nutqiy kompetentlik umumiy nutqiy kompetentlikdan, avvalo, o'zining kasbiy yo'nalganligi bilan farqlanadi. O'qituvchi nutqi ta'lim mazmunini tinglovchiga yetkazish, o'quvchining bilish faoliyatini boshqarish, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish va muloqot jarayonini tashkil etishga xizmat qiladi.

Pedagogik nutqning muhim xususiyatlaridan biri - maqsadga yo'naltirilganlik. O'qituvchining har bir savoli, izohi, ko'rsatmasi yoki fikri muayyan pedagogik vazifani hal etishga xizmat qilishi lozim.

Ikkinchi xususiyat - tushunarlilik. Ayniqsa, boshlang'ich ta'limda ilmiy tushunchalarni o'quvchining yoshiga mos, sodda va aniq tilda izohlash talab etiladi.

Uchinchi xususiyat - dialogik. Zamonaviy ta'limda o'qituvchi nutqi monologik axborot berish bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchini savol berishga, fikr bildirishga va munozarada ishtirok etishga undashi kerak.

To'rtinchi xususiyat - ta'sirchanlik. O'qituvchining nutqi o'quvchining qiziqishini uyg'otishi va uni faol o'quv harakatiga undashi zarur.

Beshinchi xususiyat - refleksivlik. O'qituvchi o'z nutqini tahlil qila olishi, yo'l qo'yilgan kamchiliklarni aniqlashi va keyingi pedagogik faoliyatida ularni bartaraf etishi muhim.

Shunday qilib, pedagogik nutqiy kompetentlikni faqat grammatik jihatdan to'g'ri gapirish qobiliyati sifatida baholash yetarli emas. U til bilimlari, kommunikativ ko'nikmalar, pedagogik maqsadni anglash va nutqiy faoliyatni refleksiv boshqarishning integratsiyasidan tashkil topadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirish

Oliy ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirish uchun nazariy bilimlarni amaliy nutqiy faoliyat bilan bog'lash zarur.

Birinchi navbatda, talabalarga kasbiy nutqiy vaziyatlar asosida topshiriqlar berish maqsadga muvofiq. Masalan, talaba boshlang'ich sinf o'quvchisiga yangi tushunchani izohlashi, noto'g'ri javob bergan o'quvchini rag'batlantirgan holda xatosini tushuntirishi yoki o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydigan savollar tizimini ishlab chiqishi mumkin.

Ikkinchidan, kichik darslardan foydalanish samarali vosita bo'la oladi. Bunda talaba darsning qisqa qismini mustaqil olib boradi va o'z nutqiy faoliyatini tahlil qiladi.

Uchinchidan, refleksiv topshiriqlarni tashkil etish zarur. Talaba o'z nutqida ortiqcha, keraksiz so'zlardan foydalanish, savolni noto'g'ri shakllantirish, fikrni murakkab ifodalash yoki o'quvchi yoshiga mos bo'lmagan so'zlardan foydalanish kabi holatlarni aniqlaydi.

To'rtinchidan, pedagogik nutqiy kompetentlikni rivojlantirishda fanlararo integratsiya muhimdir. Ona tili, o'qish savodxonligi, pedagogika, psixologiya va boshlang'ich ta'lim metodikasi fanlarida kasbiy nutq bilan bog'liq topshiriqlardan foydalanish talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi.

Pedagogical Language Knowledge konsepsiyasining imkoniyatlari

So'nggi yillarda xorijiy tadqiqotlarda o'qituvchining til bilan bog'liq kasbiy bilimlarini ifodalash uchun "Pedagogical Language Knowledge" (PLK) tushunchasiga murojaat qilinmoqda.

G. C. Bunch pedagogik til bilimini o'qituvchining ta'lim jarayonida til va savodxonlik imkoniyatlarini anglash hamda ulardan pedagogik maqsadlarda foydalanish bilan bog'laydi ^[4].

S. Ollerhead esa bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida pedagogik til bilimlarini rivojlantirish masalasiga e'tibor qaratib, o'qituvchining o'quvchilarning turli til ehtiyojlarini hisobga olishi va pedagogik faoliyatini til nuqtayi nazaridan tahlil qilishi muhimligini ko'rsatadi ^[5].

E. Aalto va M. Tarnanen tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchilarning yozma nutqni baholash faoliyati orqali pedagogik til bilimlarini rivojlantirish masalasi o'rganilgan ^[6].

Mazkur konsepsiya bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini o'rganish uchun ham nazariy imkoniyatlarga ega. Biroq Pedagogical Language Knowledge tushunchasini pedagogik nutqiy kompetentlikning to'liq sinonimi sifatida qo'llash maqsadga muvofiq emas.

Pedagogical Language Knowledge ko'proq o'qituvchining tilning ta'lim jarayonidagi imkoniyatlari haqidagi kasbiy bilimlarini ifodalasa, pedagogik nutqiy kompetentlik ushbu bilimlarni real pedagogik muloqotda qo'llash qobiliyatini ham qamrab oladi. Shu bois ushbu ikki tushuncha o'zaro bog'liq, ammo mazmunan aynan bir xil bo'lmagan kategoriyalar sifatida qaralishi lozim.

Nazariy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi nutqi masalasi lingvistika, pedagogika, psixologiya va metodika fanlarining kesishgan nuqtasida shakllanadi. Nutq madaniyatiga oid tadqiqotlarda adabiy til me'yorlari va nutqning kommunikativ sifatleri muhim o'rin egallasa, pedagogik tadqiqotlarda nutqning ta'limiy va tarbiyaviy funksiyalari ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich ta'lim sharoitida esa ushbu jihatlar o'quvchilarning yosh xususiyatlari bilan yanada chambarchas bog'lanadi. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishda lingvistik bilimlarni amaliy pedagogik vaziyatlar bilan uyg'unlashtirish muhimdir.

Bunda talabaniy faqat “to'g'ri gapira olishi” emas, balki o'quvchiga mos gapira olishi, tushuntira olishi, savol bera olishi, tinglay olishi, pedagogik jihatdan to'g'ri javob qaytara olishi va o'z nutqini tahlil qila olishi asosiy mezonlardan biri bo'lishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirish ularning kasbiy tayyorgarligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Pedagogik nutqiy kompetentlik umumiy nutqiy kompetensiyadan farqli ravishda pedagogik faoliyatning maqsad va vazifalariga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. U adabiy til me'yorlarini bilish, nutqiy vositalardan kommunikativ vaziyatga muvofiq foydalanish, talaba bilan samarali muloqot va aloqa o'rnatish, ta'lim jarayonini nutq orqali boshqarish va o'z nutqiy faoliyatini refleksiv baholash kabi jihatlarni qamrab oladi.

Tahlillar asosida pedagogik nutqiy kompetentlikning lingvistik (til), kommunikativ (muloqotga, aloqa qilishga, fikr va axborot almashishga oid degan ma'noni anglatadi), pedagogik-diskursiv (o'qituvchining ta'lim jarayonida fikrini aniq ifodalashi, o'quvchi bilan samarali muloqot qilishi, savol-javob va munozara orqali pedagogik vaziyatni boshqara olish qobiliyatidir), pragmatik va refleksiv jihatlari (amalda qanday natijaga erishish va o'z faoliyatini anglab, tahlil qilish) alohida ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Oliy ta'limda ushbu kompetentlikni rivojlantirish uchun kasbiy nutqiy vaziyatlar, kichik darslar, rolli mashqlar, dialogik topshiriqlar, refleksiv tahlil va fanlararo integratsiyadan foydalanish maqsadga muvofiq.

Xorijiy tadqiqotlarda qo'llanilayotgan Pedagogical Language Knowledge konsepsiyasi ham bo'lajak o'qituvchining tilga oid kasbiy bilimlarini rivojlantirish nuqtayi nazaridan muhim nazariy manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Shunday qilib, pedagogik nutqiy kompetentlikni bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini tashkil etuvchi muhim integrativ sifat sifatida o'rganish va uni oliy ta'lim jarayonida maqsadli rivojlantirish ilmiy-metodik jihatdan dolzarb yo'nalishlardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. - Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2007.
2. Mahmudov N. Til va nutq. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2011.
3. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. - Toshkent: Noshir, 2009.
4. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2006.
5. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. - Toshkent: Fan, 2006.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.